

SUOMENNOSTEN KIELIASU PUNTARISSA

JARMO HARRI JANTUNEN

Käännöksiä luettaessa ja tutkittaessa huomio kiinnittyy usein kahteen seikkaan: käännöksen ja lähdetekstin vastaavuuteen ja käännöksen kieliasuun. Hyvin usein vastaavuutta ja kieliasua tarkasteltaessa otetaan esiin seikkoja, jotka osoittavat, että näissä on jotain moitittavaa. Erityisesti kieliasu ja kielenhuollon normien rikkominen saavat helposti arvostelua osakseen, sillä niitä pystyvät arvioimaan sellaisetkin lukijat, jotka eivät pysty tekemään vertailuja lähdetekstin ja käännöksen välillä. Mutta millaista käännösten kieli oikeastaan on? Tässä katsauksessa käännösten kieltä lähestytään nimenomaan kielenhuollon normien noudattamisen näkökulmasta. Esityksessä tarkastellaan aluksi käännöksiin kohdistuvia asenteita, minkä jälkeen esitellään kaksi testiä, joiden avulla käännösten kieliasua on alustavasti analysoitu.¹

AIEMPIA HAVAINTOJA KÄÄNNÖSTEN KIELIASUSTA

Käännöskritiikki on lähdetekstin ja käännöksen vastaavuuden ongelman lisäksi kohdistanut huomionsa hyvin usein voimakkaasti siihen, millaisia käännökset ovat niin sanotun puhdaskielisyyden näkökulmasta. Tästä käyvät esimerkeiksi Riikosen (2000: 44–46)

¹ Katsaus perustuu KäTu2003- ja KäTu2004-symposiumeissa ja XXX Kielitieteen päivillä pitämiini esitelmiin.

kuvaamat 1800-luvulla Kirjallisessa Kuukauslehdessä ilmestyneissä käännöskritiikeissä esitetyt vaatimukset kielen puhtaudesta. Riikosen mukaan oli tyypillistä, että kritiikeissä keskityttiin nimenomaan suomen kielen arviointiin. Myös Virittäjän palstoilla suomen-noksia on aikoinaan käsitelty paljolti juuri normatiivisesta näkökulmasta: Esimerkiksi E. A. Saarimaa (mm. 1934 ja 1942) on esittänyt huolestuneita kannanottoja kömpelöstä kielestä ja suoranaisista kielivirheistä, joita kääntäminen synnyttää – selvien käännösvirheiden ohessa. Samaan teemaan on tarttunut vuosikymmeniä myöhemmin Jouko Äikiä (1975) kirjoittaessaan Virittäjässä Helsingin Sanomissa vuonna 1975 ilmestyneistä käännösartikkeleista. Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä pitkään ja taajaan harjoitetusta normatiivisesta perinteestä, jossa suomen-noksia arvotetaan kielen puhtauden tai kielenhuollon normien noudattamisen näkökulmasta.

Deskriptiivisen analyysin kohteena käännösten kieliasu ja erityisesti kielinormien noudattaminen ei sen sijaan ole ollut kovin usein. Käännöskielen kuvaukseen perehtynyt käännöstutkimus (mm. Laviosa-Braithwaite 1996; Eskola 2002) sekä myös fennistinen (Jantunen 2004a) tutkimus ovat keskittyneet tähän asti eritoten sanaston erityispiirteiden ja variaation analysoimiseen ja lausepiirteiden kuvaukseen teoreettisena taustanaan niin sanotut käännösuniversaalit². Joissakin aiemmissä yhteyksissä on kuitenkin myös norminmukaisuuteen saatettu kiinnittää huomiota, pääasiassa kuitenkin muun tarkastelun ohessa. Esimerkiksi Vanderauwera (1985) on tehnyt havaintoja hollannista englanninnettujen romaanien kielestä. Hänen mukaansa käännösten kielessä näkyy pyrkimys kohdekielen konventionaaliisiin kielenkäyttötapoihin muun muassa välimerkityksessä, leksikaalisissa valinnoissa sekä virke- ja tekstirakenteissa. Mayn (1997) havainnot Virginia Woolfin ja William Faulknerin tekstien ranskannoksista ja venäjännöksistä sekä Malmkjærin (1997) havainnot H. C. Andersenin tekstien englanninnoksista osoittavat, että lähdetekstien epätavallista, idiosynkraattista ja kokeellista kielenkäyttöä on pyritty norminmukaistamaan käännettäessä. Tulkkauksessa ilmenevästä norminmukaistamisesta on tehnyt havaintoja puolestaan Shlesinger (1991): monikielissä oikeusistunnoissa toimineet tulkit ovat täydentäneet tulkattavan puheen epätäydellisiä ilmauksia, korjanneet kieleltään virheellisiä ilmauksia sekä jättäneet huomiotta puhujan virheelliset aloitukset ja itsekorjaukset.

Tällaisten edellä mainittujen lähdeteksteihin ja niiden käännöksiin perustuvien vertailujen pohjalta Mona Baker (1993, 1996) on rakentanut niin sanotun normalisoitumishypoteesin, jolla hän tarkoittaa kääntäjän tai tulkin pyrkimystä käyttää kohdekielen mukaisia konventionaalisia, kieliopillisia ja tunnusmerkittäviä ilmauksia epätavallisten, luovien tai kielellisesti virheelliseksi katsottujen ilmausten sijaan. Baker laajentaa oletuksensa koskemaan myös suhdetta, jossa vertailtavana ovat käännökset ja niille verrannolliset alun perin käännösten kielellä kirjoitetut tekstit, suomen-nosten rinnalla siis alun perin suomeksi kirjoitetut tekstit.

Tutkimushavainnot ja niistä tehty yleistys pitävät siis käännösten kieltä konventionaalisempana ja norminmukaisempana yhtäältä suhteessa alkuperäisteksteihin ja toisaalta

---

² Käännösuniversaaleilla tarkoitetaan piirteitä, joiden oletetaan esiintyvän käännöksissä huolimatta siitä, minkä kielten välillä käännetään (ks. Baker 1993, 1996; Eskola 2002; Jantunen 2004a; Mauranen ja Kujamäki (toim.) 2004).

suhteessa käännösten kohdekulttuurin verrannollisiin teksteihin. Tämän katsauksen näkökulmasta on hyvä huomata, että oletuksen mukaan suomennosten kieli olisi vähemmän kielinormeja rikkovaa kuin alkuperäissuomalaiset tekstit. Sen voisi olettaa myös sisältävän kotimaisia tekstejä vähemmän sellaisia piirteitä, jotka poikkeavat standardista ja tunnusmerkittömästi ilmaisusta (vrt. kuitenkin Eskola 2002; Jantunen 2004; Mauranen 2000). Yhden kielen alkuperäis- ja käännöskielisten tekstien välisiä vertailuja ei ole kuitenkaan tietojen mukaan tehty laajoilla aineistoilla ennen tässä katsauksessa kuvattavaa esitutkimusta.

ARVIOITA SUOMENNOSTEN KIELIASUSTA

Millaisena käännösten kieliasua sitten pidetään? Olettaisin, että suomennosten kieltä ei pidetä yleisesti kovin korkeatasoisena. Tämä perustuu siihen, että suomennoksista puhuttaessa on keskitytty edellä kuvatulla tavalla hyvin usein juuri virheisiin. Käännösten hyvä kieliasua tai virheettömyys sen sijaan ei tunnu saavan huomiota. Riitta Oittinen (1999) onkin huomauttanut, että kääntäjä saa palautetta vain silloin, kun jokin on käännöksessä pahasti pielessä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että hyvää käännöskieltä ei juurikaan kommentoida, mutta jollakin tapaa virheellinen tai puutteellinen käännös sen sijaan pannaan merkille. On kuitenkin huomattava, että epäilykseni on karkea yleistys, sillä arvostus vaihdellee ainakin tekstilajin mukaan: kioskikirjallisuuden suomea pidettäneen laadultaan erilaisena kuin niin sanotun korkeakirjallisuuden kieltä.

Epäily suomennosten kielen huonosta maineesta saa vahvistusta testeistä, jotka olen tehnyt suomen ja käännöstieteen opiskelijoille Joensuun ja Tampereen yliopistoissa käännössuomea käsitelleillä kurseillani. Testien ensisijaisena tarkoituksena oli toimia keskustelunavauksena käännössuomen maailmaan ja luoda katsaus suomennosten tunnistettavuuteen, mutta opiskelijoiden valinnat paljastivat selvästi myös heidän käsityksensä suomennosten kielestä. Testit noudattivat pääpiirteissään Sonja Tirkkonen-Conditin (2002) aiemmin tekemää tunnistettavuustestiä.

Testi oli seuraavanlainen: Opiskelijat (Joensuussa suomen opiskelijoita 23, Tampereella käännöstieteen opiskelijoita 28) saivat Käännössuomen korpuksen³ eri tekstilajeista satunnaisesti valitut 18 lyhyttä tekstifragmenttia luettavakseen. Teksteistä puolet oli suomennoksia ja puolet alun perin suomeksi kirjoitettuja. Opiskelijoiden piti pelkän tekstin perusteella päätellä, oliko katkelma peräisin käännöksestä vai supisuomalaisesta tekstistä. Pyysin opiskelijoita myös perustelemaan valintojaan esimerkiksi osoittamalla teksteistä sellaisia kohtia, jotka vaikuttivat päätökseen, tai muuten kommentoimalla ratkaisujaan. Vastauksista (n = 886)⁴ vain 62,6 % osui oikeaan; Tirkkonen-Conditin tutkimuksessa oi-

³ Käännössuomen korpus on noin 10 miljoonan saneen verrannollinen kieliaineisto, joka sisältää sekä alkuperäissuomalaisia että käännöskielisiä tekstejä. Korpus on koottu Joensuun yliopiston kansainvälisen viestinnän laitoksessa. Ks. Mauranen 2000: 122–123.

⁴ Tamperelaiset kääntäjäopiskelijat tunnustivat tekstit hieman yleisemmin oikein (66 %) kuin suomen opiskelijat (59 %). Vastauksia käsitellään kuitenkin kokonaisuutena, koska tarkoituksena ei ole tehdä vertailua ryhmien kesken.

keiden vastausten osuus oli 61,5 %. Oikeaan osuneiden vastausten lukumäärä on testeissä melko pieni, ja näyttää siltä, että käännösten tunnistaminen on tekstien joukosta vaikeaa.

Käännösten kieliasun tarkastelun kannalta on mielenkiintoista huomata, että opiskelijat pitivät outoa, huonoa ja virheellistä kieltä nimenomaan käännösten ominaispiirteinä. Käännössuomeen liitettiin muun muassa seuraavanlaisia ominaisuuksia: pitkät ja monimutkaiset lauseet, vieraat rakenteet ja outo sanajärjestys, vieraat nimet ja vierassanat. Myös naiivi ja yhteyteen sopimaton tyyli ja erityisesti huono ja töksähtelevä kieli, oudot ilmaukset sekä selkeät norminvastaisuudet ohjasivat koehenkilöitä pitämään tekstiä suomennoksena. Seuraavassa joitakin esimerkkejä opiskelijoiden perusteluista.

Outoina, epäselvinä ja siten käännössuomalaisena pidettiin muun muassa seuraavia virkkeitä:

Olemme tekemisissä monenlaisten energioiden kanssa, ja jotkut niistä voivat vaikuttaa vieläkin oudommilta kuin se, että pystymme vaikuttamaan tuomarin päätöseen tai tekemään lumisadetta.

Hänen näkemänsä juna oli osaksi kangastus, koska tällaista on todellisuudessa joskus tapahtunut.

Vieraat paikan- ja henkilönnimet (*Arizonan Willcox, New Mexico, Arthur Koestler, Aoirghe, Mary*) samoin kuin vierassanat (*anonymisoida, kausaalisuus, synkronisoitua*) ohjasivat toisinaan melko yksioikoisestikin pitämään tekstiä käännöksenä. Outoina ilmauksina pidettiin muiden muassa seuraavia (lihavoituna esimerkeissä):

Mutta hyvin koulitun puoluevirkaileijan kaaderijärkeen tukeutuen hän selitti kaiken pois.

Mikä nutturapäisiskoja vaivasi?

Sitten hän otti syyttävän asenteen ja kysyi: – –.

Kun saa ihmisen nauramaan, hän unohtaa hetkeksi vaikeutensa ja on kuin hän olisi – –.

Tyypillisenä norminvastaisena ilmauksena mainittiin asiategsteissä esiintyneet *alkaa-*verbin ja kolmannen infinitiivin illatiivin yhdistelmät, kuten *aletaan ehkäisemään, aletaan rajoittamaan*. *Vauvaystävällinen*-adjektiivia oli niin ikään pidetty vältettävänä, ja siten katkelmaa, jossa se esiintyi, yleensä suomennoksena. Samoin virheellisenä pidettiin viittaamista *perheeseen* *he*-pronomiinilla alla olevassa lauseessa. Ontuva lauseenvastikkeiden käyttö sai aikaan saman tulkinnan. Tällaiset seikat siis ohjasivat pitämään tekstejä käännöksinä.

Perheellä oli reessä tyrkisivällyt, ja huovat ja viitat, ja he kävivät vieraisilla.

Olessaan jatkuvasti epävarma omasta käytöksestään pikkuporvari peittää epävarmuutensa omahyväisyyteen.

Alun perin suomeksi kirjoitettujen tekstien piirteiksi luettiin muun muassa suomalainen aihepiiri, suomalaiset realiat (esim. *laamapaita*) ja nimet (*Sari, Anttila*), murrepiir-

teet ja puhekieliset ilmaukset (*met menimä, perkele, se* viittaamassa henkilöön) ja suomalaiselta tuntuva ronski tai humoristinen kieli, kuten seuraavassa esimerkissä:

Kummalla paperilla meinaat perseen pyyhkiä? – Hiekkapaperilla. Olen mä sen veran karski jätkä että mä pyyhin perälaudat kuudenkymppin santapaperilla.

Kieliasun tutkimisen kannalta on mielenkiintoista, että hyvä ja kieliasultaan moitteeton kieli, sellainen kieli, jossa »ei ole mitään vikaa» tai jossa »teksti ja jokainen lause etenee loogisesti ilman hankalia koukeroita» ja jossa on »sanoja käytetty monipuolisesti», ohjasi koehenkilöitä selvästi pitämään tekstiä supisuomalaisena. Toisinaan opiskelijoiden oli vaikea päättää, kummasta kielimuodosta oli kyse. Hyvän kielen vuoksi tekstejä pidettiin ensisijaisesti kuitenkin kotimaisina, tai moitteettomuuden toteamiseen saattoi liittyä seuraavan kaltainen huomautus: »jos [teksti on] käänös, niin se on todella hyvä!» Kyseessä olisi siis hyvän kieliasun puolesta poikkeuksellisen hyvä suomennos.

Tulokset ovat yhdensuuntaisia Tirkkonen-Conditiin (2002) tekemän kokeen kanssa (koehenkilöinä myös kääntäjäopiskelijat ja lisäksi heidän opettajansa) ja myös Vehmas-Lehdon (1989) lukiolaisten mielipiteitä testanneen tutkimuksen kanssa, joissa molemmissa oudot ilmaisut sekä kankea kieli ja heikko kieliasu liitettiin käänöskieleen ja moitteeton kieliasu taas kotimaisiin teksteihin.

Aiemmin mainitsemani Bakerin esittämä normalisoitumishypoteesi ja testeissä esiin tulleet mielipiteet johtavat siten jopa vastakkaisiin oletuksiin: hypoteesi antaa olettaa, että käänöskieli noudattaa kielenhuollon suosituksia ja on siten kieliasultaan parempaa kuin alkuperäiskielisten rinnakkaistekstien (ja lähdetekstien) kieli, tekstien lukijat puolestaan olettavat, että käänöskieli on kieliasultaan huonompaa ja virheellisempää kuin alkuperäiskielisten rinnakkaistekstien kieli.

SUOMENNOSTEN KIELIASU KORPUKSEN VALOSSA

ESITESTI CD-PERUSSANAKIRJAN AVULLA

Koska aiemmat havainnot käänösten kieliasusta ja testeissä näkyvät arviot ovat selvästi ja mielenkiintoisesti ristiriidassa normalisoitumishypoteesin kanssa, aihetta on syytä tarkastella syvällisemmin. Poiketen aiemmista, lähinnä vain yksittäisistä käänöksistä tehdyistä tarkasteluista olen testannut suomennosten kieliasua pienen pilottitestin avulla. Menetelmä ja tulokset ovat tiivistetysti seuraavanlaiset (tarkempi kuvaus testistä Jantunen 2004b). Testi perustui kahteen elektroniseen aineistoon, *CD-Perussanakirjaan* (1997) ja Käänössuomen korpukseen. Testin ensimmäisessä vaiheessa hain sanakirjasta sana-artikkelit, joissa ilmausten suositeltavuudesta on maininta »pitää olla». Tällä ohjeella sanakirjassa ilmoitetaan normatiivinen kielenkäyttöohje, ja sen yhteydessä näkyy myös kielenkäyttönormeja rikkova ja siten vältettäväksi osoitettu ilmaus. Kaikkiaan haku tuotti 56 sana-artikkelia, joissa oli yksi tai useampi kielenkäyttöohje. Sanakirja antaa ohjeistusta muun muassa johdosten (*asteettain po. asteittain*) ja vierassanojen (*naivi po. naiivi*) oikeinkirjoituksesta ja verbien käytöstä (*eläköityä po. siirtyä eläkkeelle*). Lisäksi muun muassa pronomien (*mitä: tämä on vaikeampaa mitä [po. kuin] luulin*), konjunktioiden

(*niin kauan kun po. kuin*) sekä substantiivien ja adjektiivien käytöstä annetaan ohjeita.

Testin toista vaihetta varten koostin Käännössuomen korpuksista Saukkosen ym. (1979) jaottelun mukaisesti *Tietokirjallisuuden verrannollisen korpuksen* (TVK), joka koostuu akateemisesta ja populaaritieteellisestä kirjallisuudesta sekä muistelmista. Korpus sisältää yhteensä noin neljä miljoonaa sanetta; määrä jakautuu noin 1,8 miljoonan saneen alkuperäissuomen ja noin 2,1 miljoonan saneen käännössuomen osakorpuksiin. Aineisto koostuu pääosin 1990-luvun loppupuolella julkaistuista teoksista. Esitestausta varten hain CD-Perussanakirjassa vältettäviksi mainitut muodot korpusaineistosta. Analyysin työkaluna käytin WordSmith Tools -ohjelmopakettia (Scott 1998) konkordansseriohjelmaa.

Testauksessa saadut tulokset osoittivat, että kielimuodot eivät eroa toisistaan siinä, miten ne noudattavat suosituksia. Virheellisiä ilmauksia oli aineistossa ensinnäkin vähän, noin 45 esiintymää kotimaisissa teksteissä ja 49 suomennoksissa miljoonaa sanetta kohti. Virheellisten ilmausten vähäinen määrä johtunee osittain siitä, että useat sanakirjassa mainitut ilmaukset liittyvät johonkin jossain määrin spesifiseen teemaan, kuten esimerkiksi yllä mainittu *eläköityä* tai *scientologia* (po. *skientologia*). Ero osakorpusten välillä oli mitätön suhteutettuna aineiston määrään. Eniten virheellisiä ilmauksia oli vierassanojen käytössä; suhteellisesti niitä oli hieman enemmän alkuperäissuomessa (19 esiintymää) kuin käännössuomessa (12). Koska aineistosta löydetty virheelliset tapaukset jakautuivat kaikkiaan kutakuinkin puoliksi osakorpusten kesken, esitestin valossa näyttää siltä, että käännössuomi on kieliasultaan yhtä hyvää kuin supisuomikin.

JATKOTESTAUS

Koska esitestissä käytetty menetelmä perustui hyvin heterogeenisen virhetyyppikategorian analysointiin ja koska vältettävien ilmausten määrä oli suhteellisen pieni, kieliasua on aiheellista testata edelleen. Koska käytössäni oleva korpusaineisto (TVK) on morfologisesti ja syntaktisesti merkitsemätöntä niin sanottua raakatekstiä, jatkotestaus perustuu sanatason ilmiöihin tai tiettyjen sanamuotojen avulla haettavissa oleviin kieliopillisiin rakenteisiin. Tarkasteltavat kielenpiirteet ovat myös sellaisia, joita voi kuvitella tapaavan tietokirjallisuudesta ja jotka eivät ole sidoksissa mihinkään tiettyyn aihepiiriin, kuten oli laita osalla yllä kuvatun testin ilmauksista. Tutkittaviksi olen valinnut seuraavat kielenpiirteet: vieraan mallin mukaan tuotetut yhdysadjektiivit (esim. *häiriövapaa*, *luontoystävällinen*) ja myös muunlaiset usein muoti-ilmauksiksi katsotut taajaan esiintyvät ilmaukset (esim. *sektori*, *kartoittaa*), adverbien, konjunktioiden ja postpositioiden yhteenkirjoittamisvirheet (esim. **teilläpäin*, **samallakun*, **senjälkeen*) ja toisen infinitiivin instruktiiivin vältettävän käytön (*tapauksesta riippuen*, *asiaan liittyen*, *rahavaikeuksista johtuen* ym.). Näistä kahden ensimmäisen on usein mainittu johtuvan vieraan kielen vaikutuksesta (ks. mm. Itkonen 1982; Palander 2002), joten ne sopivat hakutermeiksi kyseiseen kaltaiseen analyysiin. Hakutermit olen kerännyt Terho Itkosen Kielioppaasta (1982)⁵, Kielikellon eri numeroista ja erilaisista kielenoppaista, joissa on annettu kieliasuun liittyviä ohjeita. Täs-

⁵ Analyysissa on käytetty Kielioppaan aikaisempaa muuttamatonta painosta, koska nimenomaan vanhempi painos on saattanut olla aineiston 1990-luvulla ilmestyneiden tekstien kirjoittajien käytössä.

sä käsiteltävistä piirteistä ainoastaan yhteenkirjoittamiseen liittyvät tapaukset ovat yksiselitteisesti tulkittavissa kielivirheiksi. Muut tapaukset liittyvät pikemminkin ilmaisun tiiviyn, selvyyn ja ymmärrettävyyden ongelmaan sekä tyylliseen poikkeamaan. Esimerkiksi yhdysadjektiiveista ovat jotkin nykyisellään kieleen vakiintuneita ja myös kielenhuollon näkökulmasta hyväksyttäviä (mm. *vir kavapaa*, *riskialtis*; ks. Palander 2002). Tutkittavana aineistona on edelleen Tietokirjallisuuden verrannollinen korpus.

Yhteenkirjoittamisvirheet.

Normien mukaan konjunktiot *kun* ja *kuin* kirjoitetaan erilleen edeltävästä sanasta. Niinpä erilleen kirjoitetaan *samalla kun*, *sitten kun* ja *ikään kuin*, *samoin kuin*. Postposition ja pronominin yhtymät kirjoitetaan myös erilleen: *sen takia*, *sitä vastoin*. Suuntaa tai sijaintia ilmoittava adverbi *päin* kirjoitetaan puolestaan yhteen edeltävän lyhyen adverbinkin kanssa (*alaspäin*), mutta erilleen substantiivin ja pronominin yhteydessä (*kotiin*, *meille päin*). Myös kun se ilmaisee asentoa, se kirjoitetaan erilleen instruktiivimuotoisesta adjektiivista ja pronominista (*oikein*, *toisin päin*) Itkosen vuonna 1982 painetun Kielioppaan mukaan (vrt. kuitenkin vuoden 2000 painos). Näihin kuuluvissa tapauksissa virheelliset muodot jakautuivat aineistossa seuraavasti. (Taulukoissa tapausten lukumäärät on suhteutettu aineiston kokoon ja ne esitetään miljoonaa sanetta kohti.)

	AS	KS	Yht.
konjunktiivirheet	54	6	60
postpositiivirheet	47	6	53
<i>päin</i> -virheet	2	1	3
Yhteensä	103	13	116

Taulukko 1. Yhteenkirjoittamisvirheet alkuperäis- (AS) ja käännessuomessa (KS).

Virheelliset muodot löytyvät selvästi tavallisemmin suoraan suomeksi kirjoitetuista teksteistä: niiden määrä on AS-aineistossa kahdeksankertainen suomennoksiin verrattuna; kaikista virheistä AS-aineiston virheet kattavat 89 %. *Päin*-adverbinkin oikeinkirjoitus ei kuitenkaan kahden muun tapauksen tavoin erottele merkittävästi aineistoja. Tavallisimmat tapaukset, joissa konjunktio on kirjoitettu yhteen edeltävän sanan kanssa, ovat **ikäänkuin*, **niinkuin* ja **ennenkuin*. Yhteen kirjoitettuja *kun*-tapauksia ei esiinny. Postposition yhteenkirjoittamisvirheistä tavallisimpia ovat **sitävastoin* ja **sitäpaitsi*.

Yhdysadjektiivit.

Vierasvaikutteisista yhdysadjektiiveista olen ottanut mukaan sellaiset, jotka ovat osoittautuneet Karvisen (1999) tutkimuksessa 1990-luvun kielessä tavattaviksi (ks. myös Palander 2002). Näiden loppuosana ovat *altis*, *herkkä*, *kypsä*, *köyhä*, *puhdas*, *rikas*, *tiivis*, *vapaa*, *varma*, *ylpeä* ja *ystävällinen*. Luin mukaan myös *tarkka-*, *tiheä-*, *valmis-*, *intensiivinen-* ja *tehokas-*loppuiset adjektiivit, joista etenkin viimeksi mainitut yleistyvät kielessä (ks. Palander 2002). Yhdysadjektiiveista 63 % esiintyi alkuperäissuomen aineistossa, eli tässäkin suhteessa käännessuomi sisälsi alkuperäissuomea vähemmän vältettävänä pidettäviä ilmauksia. Alla on lueteltu esimerkkejä viidestä tavallisimmasta yhdysadjektiivityypistä.

▷

	AS	KS	Yht.
-vapaa	16	4	20
-altis	8	9	17
-ystävällinen	10	5	15
-herkkä	5	5	10
-rikas	6	3	9
-valmis	3	4	7
-puhdas	4	1	5
-tarkka	2	3	5
-intenssiivinen	–	4	4
-varma	3	1	4
-köyhä	3	–	3
-tiheä	3	–	3
-kypsä	2	–	2
-tiivis	1	1	2
-tehokas	1	–	1
-ylpeä	–	–	–
Yht.	67	40	107

Taulukko 2. Vierasmauokteisten yhdysadjektiivien määrä aineistossa.

- vapaa:* **Suudelmavapaa** »moraali» vaikuttaa suoraan sanoen yhtä kaupalliselta kuin koko filmi muutenkin kaikkine mahdollisine mainos- ja halpoine –. (AS)
Ne esiintyvät näennäisen tieteellisinä aivan kuin ne olisivat **arvovapaita**.⁶ (KS)
- altis:* Erityisen **infektioalttiiden** immunosuppressiopotilaiden sekä kirurgisten toimenpiteiden mikrobilääkeprofylaksin tulee perustua vankkaan –. (AS)
– – perusuottamukseen, joka tähän asti on pitänyt koossa yksilön edun ja yhteisen edun, taloudellisen voiton ja edistyksen **konfliktialtista** vyyhteä. (KS)
- ystävällinen:* Anttoselle äitkansalaisuus kytkeytyy laajempaan visioon **naisystävällisest-**
tä valtiosta. (AS)
Joko kiusatut olivat nykyisiä lujempia, tai kiusaajat olivat **ihmissystävällisem-**
piä. (KS)
- herkkä:* Naapurin rajavartijat olivat nimittäin sängen **liipasinherkkiä** ja uhreiksi jäi
paitsi vakoilijoita ja salakuljettajia –. (AS)
Tavallisesti aggressiivisin ja lyhytnäköisin meistä aloittaa, oikeudenmukai-
sin ja **omantunnonherkin** lopettaa –. (KS)
- rikas:* Kaunista ja **vaiherikasta** elämän kaarisiltaa koristavat suomalaisten sydä-
missä kultaiset muistot. (AS)
En väitä, että keskustelu oli erityisen **sisältörikas**, mutta kuitenkin –. (KS)

⁶ *Arvovapaita* voidaan pitää myös hyväksyttävä muotona, koska sille ei käy korvaavaksi *arvoton*, kuten esimerkiksi *verovapaa*-adjektiiville *veroton*. Toisaalta sen voi kuitenkin korvata muun muassa adjektiiveilla *arvottomaton* tai *arvovaraukseton*. (Itkonen 1995.)

Muoti-ilmaukset.

Kielen muoti-ilmaukset saattavat vaihdella ajan saatossa paljonkin. Olen kerännyt kieltenoppaista kaksikymmentä 1990-luvulla muoti-ilmaukseksi katsottua tapausta; ne ovat siis olleet käytössä samaan aikaan, kun aineiston tekstit on kirjoitettu. Ilmaukset ovat verbi-ilmaukset *esiintuoda*, *kanavoida*, *kartoittaa*, *lyödä läpi*, *pitää sisällään*; adjektiivi-ilmaukset *kokonaisvaltainen*, *perustavaa laatua oleva*, *tosiasiallinen*; adverbi-ilmaukset *esimerkinomaisesti*, *jatkossa*, *merkeissä*, *mukana kuvassa*, *pääsääntöisesti*, *yhteenvedonomaaisesti*; substantiivit *avainasema*, *aste*, *haittatekijä*, *painopistealue*, *sektori*, *yhteistyö*. Esiintymät jakautuvat aineistoittain taulukon 3 mukaisesti.

	AS	KS	Yht.
<i>kartoittaa</i>	51	54	105
<i>jatkossa</i>	44	22	66
<i>kokonaisvaltainen</i>	45	17	62
<i>tosiasiallinen</i>	18	20	38
<i>aste</i>	28	9	37
<i>sektori</i>	17	15	32
<i>merkeissä</i>	20	8	28
<i>kanavoida</i>	18	7	25
<i>pääsääntöisesti</i>	22	3	25
<i>yhteistyö</i>	13	12	25
<i>pitää sisällään</i>	16	5	21
<i>avainasema</i>	15	5	20
<i>per. laatua oleva</i>	2	9	11
<i>esiintuoda</i>	5	3	6
<i>lyödä läpi</i>	3	2	5
<i>haittatekijä</i>	3	–	3
<i>esimerkinomaisesti</i>	2	–	2
<i>painopistealue</i>	2	–	2
<i>yhteenvedonomaaisesti</i>	1	–	1
<i>mukana kuvassa</i>	–	–	–
Yht.	325	191	516

Taulukko 3. Muoti-ilmausten määrä aineistossa.

Aineiston valossa näyttää selvältä, että tarkasteltuja muoti-ilmauksia on käytetty selvästi enemmän alkuperäissuomalaisissa teksteissä kuin suomennoksissa: kokonaismäärästä AS:sta tavattavien muoti-ilmausten määrä on 63 %. Viisi taajimmin käytettyä ovat *kartoittaa*, *jatkossa*, *kokonaisvaltainen*, *tosiasiallinen* ja *aste*. Näiden käytöstä on lueltu esimerkkejä alle:

kartoittaa: *Mutta yleensä kannattaa pohtia ja kartoittaa mielessään myös aivan uusia vaihtoehtoja ja suunnitelmia, jotka poikkeavat ehkä suurestikin kaikista niistä yrityksistä, joita tähän asti on tehty. (AS)*
Voimavarojeni ja arvojeni kartoittaminen osoittaa minulle, kuinka vapaa olen: –. (KS)

jatkossa: *On olennaista, että ystävät ja sukulaiset tarjoavat apuaan myös jatkossa. (AS)*

▷

Ja siinä tapauksessa olisi **jatkossa** saattanut jäädä syntymättä kysymys niin Karjalan kannaksesta kuin Hankoniemestä, eikä Neuvostoliiton hallituksella olisi niin muodoin ollut –. (KS)

kokonaisvaltainen: Talonpojasta tuottajaksi mallissa [!] korostuu talonpoikaiston **kokonaisvaltainen** muuttuminen ei-talonpojiksi. (AS)

*Jos pitäisit paaston aina vuodenajan vaihtuessa, huomaisit eläväsi **kokonaisvaltaisempaa**, tasapainoisempaa, ruumiisi ja luonnon syklejä kunnioittavaa elämää.* (KS)

tosiasiallinen: Stalinin **tosiasiallisen** roolin hämärtämiseksi alettiin voimakkaasti kehittää Lenin-kulttia, jonka jo Stalin aikoinaan oli pannut alulle. (AS)
*Hyvä naapuruus, kumppanuus ja yhteistyö muuttuvat virallisten puheiden ja kommunistien liturgiasta vähitellen kummankin kansan **tosiasialliseksi** tarpeeksi.* (KS)

aste: Sairauden koettu **vakavuusaste** vaikuttaa lopettamisen onnistumiseen. (AS)
*Tietenkin sukupuoli- ja sukupuolisen epätasa-arvon **aste** vaihtelee suuresti eri aikoina ja eri paikoissa.* (KS)

Toisen infinitiivin instruktiivi.

Terho Itkonen käsittelee Kielioppaassaan (1982: 83–84) laajasti toisen infinitiivin instruktivimuotoja eli »eräänlaisia verbin tekemisen saattelijoina», jotka ilmoittavat predikaativerbin tekemisen tapaa ja joissa infinitiivin ilmoittama tekeminen on samanaikaista kuin pääverbinkin. Itkonen suosittelisi vältettäväksi tapauksia, joissa ei ole kyse selvästi tekemisen tavan ilmaisemisesta. Tällaisiksi hän mainitsee muun muassa rakenteet, joissa *johtuen, riippuen, liittyen, perustuen* ja *koskien* määrittävät lausetta, eivät predikaattia (*Huonosta säästä johtuen lentokone myöhästyy, Tapauksesta riippuen voidaan myöntää lisäavustusta, Tähän asiaan liittyen N. ehdotti, että –*, *Tutkimuksiinsa perustuen hän on esittänyt uuden teorian, Pitkä keskustelu käytiin koskien tili- ja vastuuvapauden myöntämistä*). Viimeiseksi tarkastelen näitä ilmauksia käännösjä ja alkuperäissuomen. Taulukko 4 kuvaa infinitiivirakenteiden määrät aineistossa.

	AS	KS	Yht.
<i>riippuen</i>	32	23	55
<i>johtuen</i>	28	9	37
<i>liittyen</i>	27	10	37
<i>perustuen</i>	3	2	5
<i>koskien</i>	1	2	3
Yht.	91	46	137

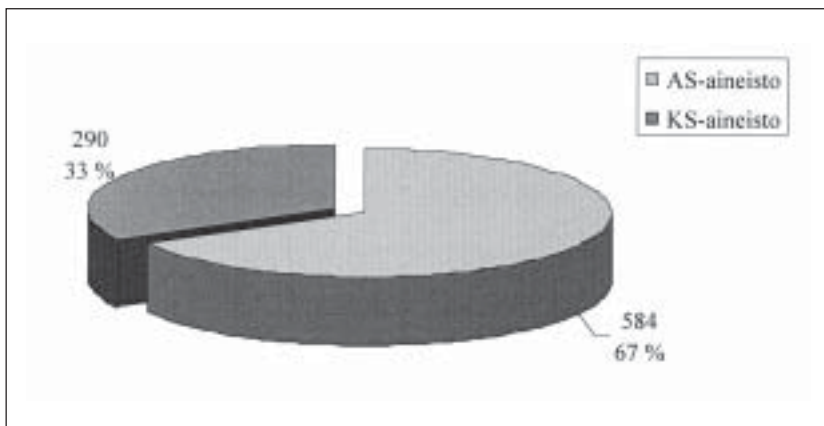
Taulukko 4. Toisen infinitiivin virheellinen käyttötapo aineistossa.

Vältettäväksi suositelluista infinitiivirakenteista on selvästi yleisin *riippuen*, harvinaisia ovat vuorostaan *perustuen*- ja *koskien*-rakenteet. Tapauksia on alkuperäissuomen aineistossa liki kaksinkertainen määrä käännoosuomeen verrattuna; kokonaismäärästä AS-aineiston osuus on 66 %. Käännoosuomen aineisto osoittautuu siis jälleen vähemmän virheellisiä muotoja sisältäväksi ja siten kieliasultaan paremmaksi. Alla on lueteltuna kolme yleisimmän infinitiivirakenteen käyttöesimerkkejä.

- riippuen:* Herkkä ote ja kuulijakunnan mielialan huolellinen erittely ovat tarpeen, sillä tilanteesta **riippuen** puhujan täytyy kyetä joko lietsomaan tai taltuttamaan tunteiden laajaa kirjoa. (AS)
Käytämme erilaisia äänensävyjä ja eri sanoja **riippuen** siitä, puhummeko esimiehellemme vai jutustelemmeko ystäviemme kanssa. (KS)
- johtuen:* Ehkä osin tästä **johtuen** MTV:n selostus on tällä kertaa YLE:n selostusta seikkaperäisempi, vaikka YLE:n juttu onkin kestoaltaan aavistuksen verran pitempi. (AS)
Vanhempien kerrostumien monimutkaisesta tilasta **johtuen** geologisen aikataulun keskeinen jako esimerkiksi devoni-, siluuri- ja kambrijärjestelmiin ei perustunut –. (KS)
- liittyen:* Seuraavaksi kysytään, mitä potilas haluaisi itsestään ajatella **liittyen** alkuperäiseen tapahtumaan. (AS)
Tällaisen kierteen uhkaan ja tämän yleiseen havaitsemiseen **liittyen** syntyy myös pyrkimys sen estämiseen ja eliminointiin. (KS)

TULOSTEN YHTEENVETO

Tässä katsauksessa erilaisten vältettäväksi suositeltujen tai virheellisiksi todettujen muotojen osuus jakautui kahden aineiston välillä kutakuinkin samalla tavoin riippumatta tarkasteltavasta kielenpiirteestä: alkuperäissuomen aineisto sisältää selvästi enemmän kielenpiirteitä, joiden käyttämisestä on ohjattu välttämään. Lopuksi olen laskenut kaikki aineistosta tavatut tapaukset yhteen. Tulos on esitetty kootusti kuviossa 1. Siitä näkee, että virheellisten tai vältettäväksi suositeltujen ilmausten määrä on AS-aineistossa lähes tarkalleen kaksinkertainen suomennoksiin verrattuna. Kaikista suosituksia rikkovista tapauksista käännessuomessa tavattavat tapaukset kattavat vain kolmanneksen. Näiden neljän testin valossa näyttää siltä, että suomennosten kieli on Tietokirjallisuuden verrannollisessa korpuksessa selvästi norminmukaisempaa kuin suoraan suomeksi kirjoitettujen tekstien alkuperäissuomi.

Kuvio 1. Suosituksia rikkovien tapausten määrä aineistoittain.

POHDITTAVAA

Edellä on käännössuomea tarkasteltu kieliasun norminmukaisuuden näkökulmasta; syysäyksen katsaukselle antoivat kaksi vastakkaista oletusta käännöskielen kieliasusta. CD-Perussanakirjan ja Käännössuomen korpuksen avulla tehty testaus ei osoittanut kumpakaan kieliasultaan paremmaksi, mutta yksityiskohtaisempi muutamien kielenpiirteisiin keskittyvä analyysi toi selvästi esiin sen, että ainakin näistä kielenpiirteistä annetut suositukset tulevat paremmin noudatetuiksi suomennoksissa. Näin ollen tunnistustesteissä esiin tulleet arviot käännösten huonommasta kieliasusta eivät saa tässä katsauksessa tukea, päinvastoin. Bakerin (1993, 1996) esittämä oletus normatiivisesta kielenkäytöstä saa vuorostaan vahvistusta tämän aineiston analyysistä.

On kuitenkin huomattava, että tämä tarkastelu kattaa vain erittäin pienen osan niistä suosituksista, joilla suomen kielen käyttöä ohjataan ja jotka kuuluvat tietokirjallisuuden norminmukaisuuteen ja konventioihin. Millaista on esimerkiksi välimerkkisääntöjen noudattaminen käännöksissä ja alkuperäissuomessa? Entä numeroiden ja lyhenteiden käyttö? Kapulakielisten ilmausten käytön tarkastelua voi helposti laajentaa ohi tässä käsiteltyjen kielenpiirteiden. On helppo huomata, että kieliasun tutkiminen ei voi rajoittua vain tässä analyysissä mukana oleviin tapauksiin, vaan kaipaa vielä laajamittaista ja syvempää analyysia.

Lisäksi käännösten kieliasua koskevassa tutkimuksessa olisi pohdittava, mikä on alkuperäiskielisten tekstien kirjoittajien ja toisaalta kääntäjien kielikoulutuksen määrä ja laatu ja miten koulutus voi vaikuttaa tutkimustuloksiin. Voitaneen olettaa, että kääntäjänkoulutuksessa saatu kielikoulutus ja tekstilajien tunnuspiirteisiin tutustuminen on vankempaa kuin muussa asiantuntijakoulutuksessa. Tässä mielessä edellä olevan analyysin tulos olisi-kin ymmärrettävissä. Ei kuitenkaan voi yksiselitteisesti väittää, että asiantuntijoiden kirjoittamat tekstit olisivat automaattisesti kieleltään heikompia: molemmat tekstituottajat kirjoittavat todennäköisesti äidinkielellään, tekstit käynevät läpi erilaisia vaiheita tekstinkäsittelyohjelmien oikolukuohjelmineen ja mahdollisine kielentarkastuksineen ja kustannustoiminnan eri vaiheineen. Näihin kysymyksiin ei tässä katsauksessa voida ottaa kantaa. Huomiotta ei pidä myöskään jättää niitä tekstilajeja ja -rekistereitä, joita ei tässä katsauksessa käsitelty, onhan suomennetun kielen määrä Suomessa valtava. Pohdinnan kohteita riittää käännössuomen kieliasun tutkimuksessa runsaasti, kuten käännöskielen erityispiirteiden kuvauksessa yleensäkin.

Tämä katsaus luo kvantitatiivisen kuvan tarkasteltavasta ilmiöstä ja keskittyy nimenomaan vältettäväksi suosittelujen ilmausten määrään. Kokonaiskuvaa voitaisiin myös tarkentaa ottamalla huomioon rinnalla esiintyvien, suosituksia noudattavien tapausten määrä. Näin kielimuotojen kieliasusta olisi mahdollista saada entistäkin tarkempi kuva. Laadullinen näkökulma analyysiin toisi myös lisävalaistusta ilmiöön: Missä määrin hyväksyttävissä suositusten vastaiset muodot ovat kussakin kontekstissa? Loppujen lopuksi niiden tulkinnessa, etenkin tyyliin ja ymmärrettävyyteen liittyvissä piirteissä, on pitkälti kysymys vastaanottajan sietokyvystä ja tekstintuottajan tavasta noudattaa kullekin tekstilajille, rekisterille ja esimerkiksi tieteenalalle tyypillistä kirjoitustapaa. ■

LÄHTEET

- BAKER, MONA 1993: Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications. – Mona Baker, Gill Francis & Elena Tognini Bonelli (toim.), *Text and technology* s. 233–250. Amsterdam: John Benjamins.
- 1996: Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. – Harold Somers (toim.), *Terminology, LSP and translation: Studies in language engineering in honour of Juan C. Sager* s. 175–186. Amsterdam: John Benjamins.
- CD-PS = *CD-Perussanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 94. Helsinki: Edita Oy 1997.
- ESKOLA, SARI 2002: *Syntetisoivat rakenteet käännessuomessa. Suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmällä*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 30. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- ITKONEN, TERHO 1982: *Kieliopas*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- 1995: Olisivatko verottomat talletukset riskisiä? Johdokset usein edullisempia kuin yhdyssanat. – *Kielikello* 1/1995 s. 24–27.
- 2000: *Uusi kieliopas*. Tarkistanut ja uudistanut Sari Maamies. Helsinki: Tammi.
- JANTUNEN, JARMO H. 2004a: *Synonymia ja käännessuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännesskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 30. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 2004b: Let's count mistakes! A corpus-based view of linguistic correctness in translations. – Marja Nenonen (toim.), *Papers from the 30th Finnish conference of linguistics, Joensuu, May 15–16, 2003* s. 55–60. Studies in languages, University of Joensuu 39. Joensuu: Joensuu University Press.
- KARVINEN, MARIKA 1999: *Vieraiden kielten mallin mukaiset yhdysadjektiivit sanomalehti Karjalaisessa*. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- LAVIOSA-BRAITHWAITE, SARA 1996: *The English Comparable Corpus (ECC): A resource and a methodology for the empirical study of translation*. Painamaton väitöskirja. University of Manchester, Institute of Science and Technology.
- MALMKJÆR, KIRSTEN 1997: Punctuation in Hans Christian Andersen's stories and in their translations into English. – Fernando Poyatos (toim.), *Nonverbal communication and translation: New perspectives and challenges in literature, interpretation and the media* s. 151–162. Amsterdam: John Benjamins.
- MAURANEN, ANNA 2000: Strange strings in translated language: A study on corpora. – Maeve Olohan (toim.), *Intercultural faultlines. Research models in translation studies 1: textual and cognitive aspects* s. 119–141. Manchester: St. Jerome.
- MAURANEN, ANNA – KUJAMÄKI, PEKKA (toim.) 2004: *Translation universals: Do they exist?* Benjamins translation library 48. Amsterdam: John Benjamins.
- MAY, RACHEL 1997: Sensible elocution: How translation works in & upon punctuation. – *The translator* 3 (1) s. 1–20.
- OITTINEN, RIITTA 1999: Kääntäjä, käänös ja kriitikko. – *Helsingin Sanomat* 10.4.1999.
- PALANDER, MARJATTA 2002: Yhdysadjektiivit — muuttuvia muoti-ilmauksia. – *Kielikello* 1/2002 s. 15–17.
- RIIKONEN, H. K. 2000: Käänöskritiikin historiasta: suuntaviivoja ja esimerkkejä. – Outi

- Paloposki & Henna Makkonen–Craig (toim.), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki* s. 34–61. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja 1. Helsinki: Ammatikielten ja kääntämisen opintokokonaisuus (AKO).
- SAARIMAA, E. A. 1934: Käännöskieltä. – *Virittäjä* 38 s. 476–480.
- 1942: Käännössuomea. – *Virittäjä* 46 s. 102–107.
- SAUKKONEN, PAULI – HAIPUS, MARIJATTA – NIEMIKORPI, ANTERO – SULKALA, HELENA 1979: *Suomen kielen taajuussanasto*. Helsinki: WSOY.
- SCOTT, MIKE 1998: *WordSmith Tools manual, version 3.0*. Oxford University Press.
- SHLESINGER, MIRIAM 1991: Interpreter latitude vs. due process: Simultaneous and consecutive interpretation in multilingual trials. – Sonja Tirkkonen-Condit (toim.), *Empirical research in translation and intercultural studies. Selected papers of the TRANSIF seminar, Savonlinna 1988* s. 147–155. Tübingen: Gunter Narr.
- TIRKKONEN-CONDIT, SONJA 2002: Translationese, a myth or an empirical fact? A study into the linguistic identifiability of translated language. – *Target* 14 (2) s. 207–220.
- VANDERAUWERA, RIA 1985: *Dutch novels translated into English: The transformation of a »minority» literature*. Amsterdam: Rodopi.
- VEHMAS-LEHTO, INKERI 1989: *Quasi-correctness: A critical study of Finnish translations of Russian journalistic texts*. Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja 31. Helsinki: Neuvostoliittoinstituutti.
- ÄIKIÄ, JOUKO 1975: Käännösartikkelien kielestä. – *Virittäjä* 79 s. 463–465.

Suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos, Joensuun yliopisto, PL 111, 80101 Joensuu
Sähköposti: jarmo.jantunen@joensuu.fi